

VILÁG- TÖRTÉNET

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **CSOMA MÓZES**
A KÉSŐI KÁDÁR-KORSZAK KÜLPOLITIKAI NYITÁSA
- **NOVÁK ATTILA**
HOSSZÚ MENETELÉS, KIHASZNÁLT KISKAPUK
- **TARRÓSY ISTVÁN**
KÜLPOLITIKAI RENDSZERVÁLTÁS AFRIKAI TEREPEN
- **ISAAC BERSHADY – VÁMOS PÉTER**
„TANULNI JÖTTEK MAGYARORSZÁGRA”
- **SZEMLE**
SCHREK KATALIN, JOACHIM MATZINGER, MIKLÓS DÁNIEL,
PALÓCZ MÁRK, NAGY KORNÉL ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Külpolitikai nyitás Magyarországon az 1980-as évek második felében (Vámos Péter)	325
<i>Tanulmányok</i>	
Csoma Mózes: A késői Kádár-korszak külpolitikai nyitása. A magyar–dél-koreai diplomáciai kapcsolatok létrejötte	329
Novák Attila: Hosszú menetelés, kihasznált kiskapuk. A magyar–izraeli diplomáciai kapcsolatok története a kapcsolatok újrafelvételéig	349
Tarrósy István: Külpolitikai rendszerváltás afrikai terepen. Kapcsolatok a Dél-afrikai Köztársasággal az 1980–1990-es években	371
Isaac Bershady – Vámos Péter: „Tanulni jöttek Magyarországra.” Kínai vendégmunkások Győrben, 1987–1990	387
<i>Műhely</i>	
Demeter Gábor: Az oszmánok és a muszlimok megítélése a bolgárok között a 19. században. A mai sztereotípiák és előítéletek gyökerei	409
Farkas Dániel: Irány Baku! A Dunsterforce története	431
<i>Szemle</i>	
Ukrajna története (Schrek Katalin)	461
László Zoltán magyar–albán szótára. Imperializmus és nyelvtudomány (Joachim Matzinger)	466
Lengyelkérdés – fogas kérdés? (Miklós Dániel)	470
Hitler francia katonái a Szovjetunióban (Palócz Márk)	473
Magyar diplomáciai források az azeri–örmény viszályról (Nagy Kornél)	476

Jelen számunkat Vámos Péter szerkesztette

Lengyelkérdés – fogas kérdés?¹

A lengyel–magyar kapcsolatrendszer egyik kevésbé ismert fejezetét kívánta reflektorfénybe helyezni dokumentumválogatásával Mitrovits Miklós, aki egyúttal Szokolay Katalin emléke előtt is tisztelegni kívánt. Maga a forráskiadvány a *Bibliotheca Hungaro-Polonica* könyvsorozat második köteteként látott napvilágot. Valóban a második kötetről van szó? A borító fülszövege ugyanis arról tájékoztat, hogy jelen sorozat az 1929 és 1938 között, ugyanezzel a címmel megjelenő kiadványsorozat felújítása – ilyen téren is tisztelegni kíván a múlt előtt a dokumentumgyűjtemény.

A forráskiadás egyik nehézsége, hogy a szerkesztőnek, közreadónak mérlegelnie kell: vagy kizárólagosan addig még nem publikált forrásokat tár az olvasók elé, vagy esetlegesen olyan írásokat is bevélogat, amelyek korábban már megjelentek nyomtatásban. Jelen téma – vagyis a lengyel függetlenség ügye az első világháború alatti Magyarországon – esetében indokolt volt, hogy már korábban publikált források (cikkek, levelek, parlamenti felszólalások) is helyt kapjanak a kötetben. Látva ugyanis ezt a forráscsoportot, megállapítható: rendkívül változatos helyeken és időpontokban jelentek meg az írások és a beszédek leiratai. Ezek fellelése pedig nehézkessé tenné a téma iránt érdeklődő számára a kutatást.

A Mitrovits Miklós által szerkesztett kötet azonban nemcsak már publikált forrásokkal operál, hanem elsőként mutat be olyan levéltári kútfőket is, amelyek a témához kapcsolódnak: így vármegyei és városi határozatokat, amelyekben az adott közgyűlés kijelenti, hogy támogatja a lengyel függetlenség megvalósulását.

A kötetet a szerkesztő előszava és részletes tanulmánya vezeti be, amelyben Mitrovits Miklós alaposan körüljárja a lengyel függetlenség ügyének magyarországi megítélését az első világháború idején. Kissé keserűen állapítja meg, hogy a témát az elmúlt száz évben alig vizsgálták – ezért indokoltnak tartotta a kötet összeállítását. A könyv forgatásához a tanulmány mindenképpen hasznos tám-, illetve kiindulópontot ad, mivel segíti a válogatott dokumentumok közti eligazodást. Az események háttérének megvilágításakor nemcsak azt ismerteti, hogy a lengyelkérdés magyarországi (kormányzati vagy ellenzéki) megítélését miként határozták meg az egyes katonai-politikai események, hanem arra is kitér, hogy maguk a lengyelek miként látták függetlenségük megvalósulásának ügyét az időszakban.

Mitrovits Miklós még egy írást jegyez a kötetben: a dokumentumok után olvasható Szokolay Katalinról írt búcsúztatója, amely 2020-ban az elismert polonista-történész halála után először az *Újkor.hu*-n jelent meg. Mitrovits már az előszóban rámutat: ezt a témát első-

¹ *Lengyelkérdés Magyarországon az első világháborúban*. A dokumentumokat válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta: Mitrovits Miklós. Bp., Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2022. 420 p. (*Bibliotheca Hungaro-Polonica* 2.)

ként (és sokáig egyedülként) csak Szokolay Katalin kutatta az 1960-as években, akinek kandidátusi disszertációja végül csupán rövidítve jelent meg könyv formájában.

A Szokolay Katalin emlékének dedikált dokumentumgyűjteményben négy jól elkülönített csoportban kaptak helyet a témára vonatkozó források. Az első csoportban a már említett vármegyei és városi határozatok, a másodikban a magyar kormány hivatalos álláspontját bemutató dokumentumok (előterjesztések, levelek, jegyzőkönyvek), a harmadikban a magyar országgyűlés alsóházában elhangzott felszólalások és interpellációk, a negyedikben pedig a témát tárgyaló cikkek és tanulmányok szerepelnek.

Az összegyűjtött dokumentumokból világosan kiderül: a lengyel függetlenség kérdése a dualista állam keretein belül létező Magyarország számára egyáltalán nem volt egy egyszerű ügy, amit csak tovább bonyolított az első világháború alakulása. Érdemes hozzátenni: a lengyelek számára sem volt egyszerű időszak ez, mivel a hadi helyzet, valamint a szövetségi viszonyok alakulása is többször módosította a jövővel kapcsolatos terveiket. Maradva ugyanakkor a magyar közéletnél, politikumnál: a lengyelkérdéssel kapcsolatos gondolatok egyben a magyarok monarchiabeli helyzetével is összefüggnek.

Ezekre példa többek között Tisza István miniszterelnök több megnyilvánulása, amelyekből kitűnik alapvető álláspontja: a dualista rendszerből egy jottányit sem szabad engedni. A lengyel függetlenség kapcsán sem tért el nézetétől: az osztrák–magyar–lengyel trialista elgondolást teljes mértékben kizárta, míg az osztrák szubdualista elgondolást csak egy ideig támogatta. Míg Tisza a dualista rendszer esetleges reformjaiban mindig a magyarság politikai befolyásának végzetes csorbításának lehetőségét látta, a ciszlajtán területen a galíciai lengyelek és az osztrákok között már korábban létrejött a *modus vivendi*, amely biztosította a tartomány autonómiáját, illetve a területen a lengyel nyelv elsőségét az ukránnal szemben – cserébe Bécsben az osztrákok számíthattak a galíciai lengyelek támogatására a törvényhozásban.

Éppen ezért felelt meg Tiszának a német *Pufferstaat* elképzelés, amely gyakorlatilag a Német Császárság számára szabad kezet adott volna a lengyel államiság ügyében. Ahhoz, hogy ez az elgondolás előtérbe kerülhessen, német hadi sikerekre volt szükség a keleti fronton. A német előrenyomulás mind nagyobb befolyást eredményezett Berlinnek a központi hatalmak szövetségi rendszerében, és egyre inkább alávetett szerepbe sorolta az Osztrák–Magyar Monarchiát. Ismerve a későbbi eseményeket: Tisza megpróbált csatát nyerni, azonban taktikája végül stratégiai vereséghez vezetett, ami magával hozta a dualista rendszer bukását és a háborús vereséget is, amit ő maga is elismert.

Fontos kiemelni ugyanakkor: Tisza nem rendelkezett időgéppel, és a jövőbe sem látott. Az első világháború idején a rendelkezésre álló információk alapján cselekedett és döntött. A dokumentumválogatásból azonban kiderül: nem tudta a ciszlajtán vezetőket és az uralkodót (ekkor már IV. Károlyt) igazáról meggyőzni. Mindenesetre a Lajtától keletre elterülő birodalomrészben, ahol érvényesült a miniszterelnök akarata, Tisza igyekezett visszafogni a túlfűtött lengyelbarát megnyilvánulásokat. Példái ennek az első dokumentumcsoportot alkotó határozatok, melyek előzményei is helyet kaptak a kiadványban. A határozatok közlését megelőzi a Magyar–Lengyel Egyesület két, 1915-ből származó felhívása, amelyben a lengyel függetlenség támogatását kéri a törvényhatóságoktól és a társadalomtól.

Igaz, a vármegyei és városi törvényhatóságok kevésbé foglalkoztak a felhívással: a szerkesztő – más kutatásokra támaszkodva – összesen harmincöt határozat létéről ad számot, azonban csupán tizennégy dokumentumot lelt fel a levéltárakban, amelyek szerepelnek a kötetben is. A törvényhatóságok határozatai és főként a háborús helyzet hozta változások (Orosz-Lengyelország felosztása 1915-ben német és osztrák–magyar főkormányzóságra) újabb magyar politikai szereplőket készítetett arra, hogy a lengyelkérdésben kifejtsék a véleményüket.

nyüket. A magyar országgyűlésben felszólalt az ügy kapcsán többek között ifj. Andrássy Gyula, Batthyány Tivadar, Giesswein Sándor, illetve Nagyatádi Szabó István. A nevekből látható, hogy eltérő irányultságú politikusokról van szó, akiknek felszólalásai szerepelnek a forrásgyűjteményben (Tisza válasza is megtalálhatóak a kötetben). A cikkek és tárcák szerzői – többek között Fenyő Miksa, Marczali Henrik vagy Pogány József – is mutatják, milyen sokszínű volt a lengyelkérdésben véleményyt nyilvánítók köre.

A beszédek és cikkek azonban nemcsak arra mutatnak rá, hogy egy adott politikus miként vélekedett a lengyelkérdésről, hanem arra is, hogy miként értékelték a dualista állam, illetve Magyarország helyzetét. Erre példa Dobieczi Sándor 1918. május 14-i felszólalása, amelyben a képviselő arra is kitért, hogy a magyar agrártermékeknek külföldön mennyire visszaesett a renoméja a különböző ügyeskedések miatt, noha azoknak (lengyel területen is) lenne piaca. Batthyány Tivadar 1918. június 12-i felszólalása szintén összekötötte az általános helyzetértékelést a lengyel ügygel. Wekerle Sándor miniszterelnökk a hozzá intézett interpellációra helyben reagált.

Ez utóbbi forrás apropóján szükséges kritikát is megfogalmazni a kötettel kapcsolatban. Hiányérzete lehet az olvasónak, amikor a második, a magyarországi kormány hivatalos álláspontját bemutató fejezetben csak Tisza István kormányához, illetve magához a miniszterelnökhöz köthető előterjesztések, levelek, felszólalások olvashatók. Tisza valóban korszakos, nagy befolyású alakja volt a magyar politikának a dualista időszak második felében. A forrásgyűjtemény által felölelt időszak keretein belül közel három évig volt miniszterelnök (a szarajevói merénylet napján már egy éve kormányfő volt, tisztségét 1917. június 15-ig töltötte be), így teljesen érthető, hogy több írása, felszólalása olvasható a könyvben (sőt olyan beszédeit is tartalmazza a gyűjtemény, amelyek már a kormányfői mandátuma utáni időszakból származnak).

Jóllehet sem az Esterházy-, sem a harmadik Wekerle-kormány nem volt hosszú életű, érdemes lett volna ismertetni a két háborús kabinet lengyelkérdésben képviselt álláspontját a rendelkezésre álló források alapján. Elképzelhető az is, hogy Esterházy Móric és Wekerle Sándor kormányzása idején a lengyelek ügye nem került hangsúlyosan elő, ezért témába vágó kormányzati forrásokat nem lehetett bemutatni, lévén hogy nem léteznek (esetleg nem maradtak fenn). Végül a Wekerle-kormány álláspontjáról nem a kormányzati álláspontot ismertető második, hanem a parlamenti felszólalásokat tartalmazó harmadik fejezetben értesülhünk. Tisza István és a fentebb említett Batthyány Tivadar interpellációban érdeklődött a hivatalban lévő kabinet állásfoglalásáról. Az interpellációra adott válaszból a jelenkori olvasó is megismerheti a Wekerle-kabinet álláspontját.

További észrevételt tennék az alapos jegyzetállomány kapcsán is. Érdemes lett volna a kötetben szereplő személyekről – főleg azok esetében, akiknek ismertsége mára megkopott – rövid életrajzi adatokat közölni: akár a lábjegyzetben, akár a névmutatóban.

A két – kevésbé tartalmi, inkább technikai – észrevétel semmit sem von le a kötet értékéből. A dokumentumgyűjtemény valóban egy kevésbé ismert vonatkozását mutatja be a lengyel–magyar történelmi kapcsolatoknak. Érdemes lenne a kötetet lengyelül is kiadni, hogy a lengyel kutatók, olvasók is megismerhessék, miként vélekedtek nemzetük egyesítéséről, országuk függetlenségéről a magyar politika és közélet prominens képviselői az első világháború idején.

Miklós Dániel*

* A szerző a Magyar Nemzeti Levéltár levéltárosa (1054 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4., miklos.daniel@mn.gov.hu).

CONTENTS

Hungary's Foreign Policy Opening in the Second Half of the 1980s (Péter Vámos)	325
---	-----

Studies

Mózes Csoma: A Foreign Policy Opening in the Late Kádár Era: The Establishment of Diplomatic Relations between Hungary and South Korea	329
Attila Novák: Long March, Loopholes Exploited: The History of Hungarian–Israeli Diplomatic Relations until the Resumption of Diplomatic Relations	349
István Tarrósy: Hungarian Foreign Policy Regime Change in Africa: Relations with the Republic of South Africa in the 1980s–1990s	371
Isaac Bershaday – Péter Vámos: “They Came to Hungary to Learn”: Chinese Guest Workers in Győr	387

Workshop

Gábor Demeter: The Perception of Ottomans and Muslims in Bulgaria in the 19 th Century: The Roots of Present-day Stereotypes and Prejudices	409
Dániel Farkas: Heading to Baku! The History of Dunsterforce	431

Book Reviews

A History of Ukraine (Katalin Schrek)	461
The Hungarian–Albanian Dictionary by Zoltán László: Imperialism and Linguistics (Joachim Matzinger)	466
The Polish Question in Hungary in the World War I (Dániel Miklós)	470
Hitler's French Soldiers in the Soviet Union (Márk Palócz)	473
Hungarian Diplomatic Sources on the Azerbaijani–Armenian Conflict (Kornél Nagy)	476

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2023. évi évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Kutatási Hálózat Titkársága
és a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatja.

HUN
REN

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

